

## Jihomoravský samizdat stvořil tisíce stran knih Mladá fronta DNES |

14.10.2019 | Rubrika: Brno a jižní Morava | Strana: 14 | Autor: [Jana Soukupová](#) | Téma: Masarykova univerzita, vysoké školy

Michal Přibáň o „podzemních“ edicích

Jihomoravský, především tedy brněnský samizdat zvládl v době normalizace, ale už i před ní vydávat desítky periodik. A fungovaly zde četné, nejen literární, „podzemní“ edice, které vyprodukovaly stovky prepisů tuzemských i zahraničních knih. Nemožnost oficiálně přeložit a vydat texty, o něž lidé stáli, zapříčinila nesmírně rozsáhlou produkci, kterou ovšem komunistický režim pronásledoval, jak jen mohl.

„Jihomoravský samizdat na tom byl velmi dobře,“ potvrzuje Michal Přibáň, vedoucí autorského kolektivu obsáhlé publikace Český literární samizdat, již vloni vydalo Nakladatelství Academia. „Rozdíl oproti Praze spočíval kromě rozsahu především v tom, že zvláště u Ludvíka Vaculíka v pražském samizdatovém nakladatelství Petlice nebo u Václava Havla v Expedici častěji vycházely prvoopisy, tedy kopie pořizované rovnou z autorských rukopisů.“

\* Jak tedy za normalizace vypadala samizdatová činnost v Brně?

První časopisy zde najdeme už na počátku sedmdesátých let, například Korunu, kterou vydávala takzvaná Brněnská bohéma kolem demiurga Jana Nováka, ale to podstatné se začalo dít až v jejich polovině. Když v roce 1976 pustili z vězení někdejšího studentského rebela Jiřího Müllera, téměř okamžitě odjel za Vaculíkem do Prahy, kde mu nabídl, že bude v Brně dál opisovat knihy z Petlice, aby se dostaly k více čtenářům. Což se také stalo, jenže brzy začaly přicházet i původní ediční nápady a Müller Vaculíkovu dramaturgii obohacoval vlastními tituly. Objevil například texty evangelické teoložky a filozofky Boženy Komárkové, rozšiřoval práce zdejších historiků a esejistů a vytvořil edici knižních profilů různých režimu nepohodlných osobností, třeba Miloše Rejchrtu nebo Jaroslava Šabaty. Tak se z té zprvu jen opisovací dílny stalo vydavatelství důležitých původních titulů.

\* Jak na to reagoval Ludvík Vaculík?

Velmi vstřícně. Některé tituly, které mu Müller doporučil a dodal, zařadil do své pražské Petlice. K tomu je třeba podotknout, že v samizdatu nemůžeme vnímat různé edice a nakladatelství jako v pravém slova smyslu instituce. Za vším stáli především jednotlivci, kteří se vydavatelské činnosti věnovali sice cílevědomě, ale také neformálně a hlavně nekonkurenčně.

\* Ví se už dnes, jestli do těchto spřátelených skupin pronikl někdo ze Státní bezpečnosti (StB) či nějaký její agent, který by tyto aktivity práskl?

Nerad bych se pouštěl do spekulací. Na jedné straně je jisté, že StB chtěla mít samizdat pod kontrolou, ale na druhé straně se zdá, že dva hlavní brněnští vydavatelé, totiž Jiří Müller a Milan Jelínek (jazykovědec a první polistopadový rektor Masarykovy univerzity – pozn. red.) si svou činnost dokázali víceméně ochránit. Jiřího Müllera sice StB bedlivě sledovala, téměř deset let byl trestně stíhán, ale k soudu už nedošlo. Huř dopadl ostravský básník Jaromír Šavrdra, kterého v roce 1971 vyhodili z nakladatelství Puls, ale on psal dál a také opisoval knihy, které bolševik na začátku 70. let stáhl z pultů. Pak se přes disidenta Alberta Černého na dálku připojil k Müllerovu podniku, ačkoliv Müller sám o tom asi ani nevěděl. Jenomže StB na něho přišla a on šel za opisování, mimo jiné třeba i děl Bohumila Hrabala, sedět. A vězením to odskákal i Albert Černý.

\* Také za samizdat?

Ano. Tehdy ještě StB takové tresty nekamuflovala, to dělala až později, a taky ne vždycky. Třeba Jiřího Gruntoráda (vydavatele samizdatu a dnešního ředitele knihovny Libri Prohibiti – pozn. red.) zavřeli na začátku 80. let kromě dalšího i za opisování básnické sbírky Jaroslava Seiferta.

\* Za pouhé opisování samizdatu zavřeli i matku tří malých dětí Drahomíru Šinoglovou, že?

Ano. Je známo, že k ní estébáci vtrhli do domu, nasadili pouta a sociální pracovnice jí z náručí vyrvaly půlročního kojence, kterého odvezly do ústavu. Dostala za opisování roční trest a skutečně nastoupila do vězení, ale byl z toho takový poprask v západních médiích, že jí prezident Husák jako jediné disidentce dal po měsíci milost. Rodinu však režim pronásledoval dál, děti byly šikanovány ve škole a ani přes výborný prospěch nemohly dál studovat.

\* Nakolik zdejšímu samizdatu pomáhali ze Západu?

Pokud jde o Brno, nejvýznamnějším pomocníkem byla v 80. letech britská Vzdělávací nadace Jana Husa. Zpočátku podporovala především semináře takzvané podzemní univerzity, iniciované nebo organizované Jiřím Müllerem, později velmi pomáhala jeho odborné edici Prameny, které poskytovala nejen peníze pro překladatele, ale už také počítače a kopírky. V této edici vycházely práce zahraničních kapacit také z oblasti přírodních věd. Překládali je třeba učitelé z brněnských vysokých škol, které štvalo, že pro sebe ani pro studenty nemají k dispozici aktuální literaturu ze svého oboru. Takže na samizdatu se podíleli i lidé, do kterých byste to nikdy neřekli. Do Brna se ovšem dostávala i podpora od Janouchovy Nadace Charty 77 ve Stockholmu, ale pomoc Husovy nadace byla nejvýraznější.

\* Jak se ti zmínění odborníci dostávali k překládaným originálům?

Třeba právě díky zahraničním vědcům, kteří přijížděli přednášet na brněnské bytové semináře. Překlady a opisy však nebyly pirátské. Autoři překládaných knih udělili písemný souhlas a místo honoráře dostali jeden strojopisný exemplář svého díla. Na což jejich kolegové na Západě museli opravdu zírat.

\* Odborná kniha vyťukaná na stroji na průklepácích s vloženými kopíráky – to musela být na Západě opravdu rarita!

Ano, ale nezůstalo jen u strojopisů. Právě v brněnské edici Prameny nastal moment zlomu mezi strojopisem a počítačem. Müller byl totiž velice progresivní a nebál se nové techniky. Jak víme třeba z korespondence Ludvíka Vaculíka, Edice Petlice se počítačům otevírala relativně pomalu a stejné to bylo i u mnoha jiných vydavatelů. Někteří třeba nedocenili možnosti počítačů, jiní se zalekli, že opravdu masová produkce by mohla přinést tvrdou odvetu režimu, hlavně šlo ale o to, že počítače nebyly snadno dostupné a že neuměly česky. V Brně se přípravy textového programu s českou diakritikou ujal Jiří **Zlatuška (informatik, porevoluční politik, děkan i rektor Masarykovy univerzity – pozn. red.)** a právě Prameny ho uměly využít. Zásadnějšímu rozvoji nové techniky v samizdatu ovšem zabránil převrat v roce 1989.

\* Asi by se dodnes z těch disket daly texty tisknout a číst, ne?

Dnes už asi ne, ale Jiří Müller mi kdysi vypravoval, že když po revoluci mohli knihy oficiálně vydat a přišli s disketami do tiskárny, tak tam na ně jen koukali, co že to je. Podobnou techniku ve státních tiskárnách zřejmě neznali.

\* Náboženský, tedy křesťanský samizdat asi také nejvíc souvisel s Brnem, že?

V Praze žila řada křesťanských intelektuálů a sídlilo zde velké vydavatelství Otto Mádra, ale je pravda, že v Brně a na jižní Moravě měl zejména katolický samizdat pevné zázemí.

\* Zaslouhou rodiny Josefa Adámka? U toho se uvádí, že prý vydal jeden a půl milionu výtisků především křesťanských textů.

Josef Adámek pracoval v Adamovských strojírnách, od nichž ještě před Husákovým nástupem koupil ofset, a stihl založit i legální družstvo Logos, v němž vydával křesťanské tituly. Když režim Logos

zlikvidoval, požíval Adámek jejich reprinty jakožto pracovník tišnovské tiskárny, takže dnes spolehlivě nepoznáte, co byl ještě oficiální tisk a co už samizdat. Nakonec ovšem musel i on přejít k psacímu stroji a svou velmi aktivní činnost zaplatil dvěma lety kriminálu. Ale nebyl jen Adámek, v jiném křesťanském okruhu byl obnoven Zahradníčkův Akord, knihy a časopisy zde vydávali Jiří Kuběna či Jaroslav Erik Frič, dominikáni založili časopis Sursum a několik ohnisek katolického samizdatu bylo mimo Brno – třeba v Lutopecnách na Kroměřížsku vydával Augustin Navrátil časopis Křesťanské obzory. A zapomenout bychom neměli ani na evangelický samizdat manželů Jana a Mileny Šimsových.

\* Zastavme se ještě u edice Studnice nedávno zesnulého brněnského chartisty a herce Františka Derflera. Čím byla výjimečná?

Švádí mě to říct, že osobností svého vydavatele. Ten totiž určil její náplň. Šlo mu především o poezii, o práce filozofické či literárněvědné a o memoárovou literaturu, tedy o knihy náročné jak pro čtenáře, tak ovšem i pro písáčky. Když chystal edici textů filozofa Josefa Šafaříka Průkaz totožnosti, připravil současně i stejnojmenné divadelní představení, jehož veřejnou premiéru sice na jaře 1989 policie překazila, ale Derfler ji uvedl formou bytového divadla – a tak vzniklo Divadlo u stolu, které ještě donedávna působilo na sklepní scéně Provázku.

Foto popis| Čtyřicet let samizdatu Přes tři sta hesel zpracoval literární vědec Michal Přibáň se svými kolegy, aby podrobně popsali český literární samizdat. Stejnojmenná publikace je přehledem samizdatových edic, časopisů a sborníků z let 1948 až 1989.

Foto popis| Brněnská edice Jiří Müller s manželkou Bronislavou založili v Brně samizdatovou dílnu, spolupracoval na ní i disident Albert Černý. Foto: archiv  
Foto autor| Foto: Vít Šimánek, ČTK

O autorovi| Jana Soukupová, spolupracovnice MF DNES

Regionální mutace| Mladá fronta DNES - jižní Morava